

LA SITUACIÓ DEL CATALÀ A L'ENSENYAMENT
SECUNDARI I A LA UNIVERSITAT AL PAÍS VALENCIÀ.
BALANÇ I PROSPECTIVES

GRÀCIA JIMÉNEZ-TIRADO

Unitat d'Educació Multilingüe (UEM) de la Universitat d'Alacant

Resum

Partint de la complexa situació del català al País Valencià, un territori amb dues llengües territorials, es fa un recorregut pels trenta anys de vigència de la Llei d'ús i ensenyament del valencià, la seua aplicació a través dels programes d'educació bilingüe, les dificultats i els entrebancs, fent especial atenció a l'ensenyament secundari i superior. S'aborda la situació actual del català analitzant el contingut i el procés d'implantació del Decret 127/2012 de plurilingüisme, d'aplicació a tot el territori valencià.

Paraules clau: País Valencià, llei d'ús i ensenyament, autoodi, programes d'ensenyament bilingüe, decret de plurilingüisme.

Abstract

Based on the complex situation of Catalan in Valencia, a land with two regional languages, it is a journey through thirty years of the Law of Use and Valencian Language Teaching, their application through bilingual education programs, difficulties and obstacles, with special attention to secondary and higher education. The current situation of Catalan Language is analyzed throughout the content and the process of implementation of Decree 127/2012 of Multilingualism, applicable over Valencia.

Keywords: Valencian country, Law of Use and Education, Programs of Bilingual Education, Selfhate, Decree of Plurilingualism.

Algunes consideracions prèvies. Si al País Valencià la situació del català es trobara normalitzada, o si més no en vies d'una plausible normalització, el plantejament d'aquesta comunicació haguera estat tot un altre. Podríem haver-nos detingut a parlar de l'evolució i la situació actual de l'assignatura de català a l'ensenyament secundari, d'aspectes curriculars, metodològics, etc., i de la seua més o menys tranquil·la inserció en la universitat en forma d'estudi de la llengua i

Mapa dels dominis lingüístics català i castellà al País Valencià.

del seu futur acadèmic i, en conseqüència, social. En definitiva, de l'ensenyament del valencià i de la millora de la capacitat comunicativa dels estudiants i del consegüent i desitjable augment de l'ús social al nostre territori. Però el País Valencià és complex. També, o potser especialment, des del punt de vista lingüístic. Cap llengua està deslliçada dels esdeveniments del poble on es parla.

D'altra banda, l'ambigüitat o tebiesa de les forces polítiques amb responsabilitat de govern als tres territoris (Catalunya, Balears, País Valencià) davant el reconeixement de la unitat de la llengua, i la inexistència d'estructures comunes, en el camp educatiu, pel que fa a programes, formació, etc., han determinat que el nivell de coneixe-

ment mutu sobre els sistemes educatius (català, valencià, balear) que els docents dels diferents territoris tenim siga molt baix.

Per tant, abans d'entrar a plantejar-nos aspectes més concrets sobre l'ensenyament del català als centres de secundària i també a les universitats valencianes, haurem de fer una breu anàlisi sobre la situació de l'ensenyament del català al sistema educatiu valencià.

Un poc d'història. Per raons històriques relacionades amb la repoblació i posteriors acords de caire polític i estratègic, el territori valencià es troba dividit en dues grans àrees lingüístiques: les anomenades per la Llei 4/1983, de 23 de novembre, d'ús i ensenyament del valencià de «predomini lingüístic valencià» i de «predomini lingüístic castellà», segons la llista de localitats coincident amb el que el professor Sanchis Guarner havia publicat el 1960 a la seua obra *La llengua dels valencians*.

A més a més, la societat valenciana, dividida històricament en dues grans comunitats lingüístiques, va veure aquesta divisió aguditzada per la presència a les àrees valencianoparlants d'amplíssimes comunitats d'immigrants que arribaren, durant els anys del desenvolupament turístic i de la recent industrialització (anys seixanta-setanta), des de les comarques castellanoparlants de l'interior i del sud del propi País o des de les pròximes Múrcia, Andalusia, Castella-La Manxa o Aragó. Aquesta població immigrada s'assentà especialment en ciutats grans com València, Elx, Alacant o Sagunt i en ciutats mitjanes de les àrees metropolitanes de València i Alacant, i a dures penes va incorporar el valencià, llengua diglòssica, com a llengua vehicular, si no la rebutjava directament.

D'altra banda, hem de considerar que les classes dirigents valencianes, històricament castellanitzades durant segles, mantenen el valencià en una posició de llengua desfavorida d'ús gairebé exclusiu entre les classes populars i en franca recessió. Una lleu renaixença literària i un tímid nacionalisme queden avortats durant el franquisme. Però, a partir dels anys seixanta, comença un moviment intel·lectual de recuperació i dignificació del nostre patrimoni lingüístic que ha anat estenent-se a sectors més amplis de la població, treballant per la normalització del valencià a l'escola i a la societat, que ha donat fruits importants en el camp de la literatura,

el teatre o la música, vehicles fonamentals de la llengua, i que ens fan albirar un futur millor.

Tampoc no podem deixar de banda les esgotadores i estèrils polèmiques sobre l'origen de la llengua que, a partir dels anys setanta, es van establir en forma d'un conflicte identitari de caire anticatalanista, conegut com «la batalla de València», d'especial virulència al cap i casal. Aquest conflicte va ser encès i alimentat pels polítics postfranquistes per confrontar el nacionalisme valencià —d'escàs pes numèric, però d'influència gens menyspreable entre els partits d'esquerra que adoptaren posicions autonomistes, favorables a la unitat de la llengua i l'ús dels símbols com la senyera quadribarrada—, amb sectors populars, fàcilment manipulables. Amb vells noms de la guerra de Successió, *botiflers* (anticatalanistes) i *maulets* (pancatalanistes) es van enfrontar durant anys.

Totalment allunyada del terreny acadèmic i científic, on la unanimitat sobre la unitat de la llengua catalana sempre ha existit, «la batalla de València» va entrebancar durant massa temps el treball de normalització. El valencià es presentava com una llengua de conflicte, per oposició a la unanimitat acadèmica i la pau social de la qual sempre ha gaudit el castellà.

L'aparició d'una organització cívica capaç de conjuminar amplis sectors de la societat valenciana, com va ser la Federació Escola Valenciana, amb una filosofia d'acció allunyada d'aquest tipus de polèmiques, i una clara vocació d'unitat i pau social coordinant accions d'àmbit local, fins a formar una força reconeguda a tot el País Valencià, és un dels elements clau en la desactivació de la polèmica identitària. El valencià passarà de ser un element de conflicte a ser la llengua vehicular dels programes educatius de més prestigi a l'escola pública.

En tot cas, malgrat l'extensió de l'ensenyament en valencià, a hores d'ara continuem observant dinàmiques molt diferents dins dels territoris catalanoparlants: major presència del valencià (en l'ús i l'ensenyament) al nord que al sud i menor presència a les àrees urbanes i periurbanes que a les rurals. Una dissimetria que en paraules de Joan Fuster parteix, des dels orígens, d'una «dualitat nacional insoluble» i que, afegim, es consolida amb l'hemorràgia constant que suposa la

davallada en la transmissió familiar de la llengua, fruit d'un autoodi difícil de combatre sense la voluntat i la complicitat del poder polític.

La llengua pròpia al sistema educatiu valencià. Amb l'estat autonòmic i les transferències educatives atorgades, naix ara fa trenta anys la Llei 4/1983, de 23 de novembre, d'ús i ensenyament del valencià. Aquesta llei, aprovada amb l'abstenció de la dreta representada per Alianza Popular i la formació pretesament nacionalista Unió Valenciana, deixa en una posició incòmoda el nom de la llengua (defugint en tot moment la denominació *català* i sense fer cap al·lusió a la unitat de la llengua) i consagra la divisió de les dues comunitats lingüístiques quan afirma que «els dos idiomes oficials de la Comunitat Autònoma són el valencià i el castellà. Tothom té dret a conèixer-los i a usar-los». Però en cap moment planteja l'obligació del coneixement de la llengua minoritzada per part de tots els ciutadans valencians, siga quin siga el seu territori de residència. L'afirmació «...el valencià i el castellà són declarades llengües obligatòries en els Plans d'Ensenyament» queda totalment diluïda quan es diu «... Així, s'hi preveu la supressió de l'obligatorietat de l'ensenyament del valencià quant als territoris valenciano-parlants, en les circumstàncies justificades que s'estableixen, com en els castellano-parlants en els quals la incorporació progressiva del valencià a l'ensenyament ve acompanyada de la facultat de pares i tutors d'alumnes per a obtenir voluntàriament per a aquests l'exempció de l'ensenyament» (títol cinquè «Dels territoris predominantment valenciano-parlants i castellano-parlants»).

Partim, doncs, d'un punt on l'equiparació de les dues llengües oficials serà poc més que impossible.

Polítiques aplicades en aquests trenta anys. El País Valencià va emprendre un tímid camí cap a la normalització. No obstant això, es van prendre mesures importants, des d'un desplegament normatiu exuberant fins a la creació del Gabinet d'Ús i Ensenyament del Valencià, una assessoria tècnica, nomenament de responsables específics dins la inspecció educativa, contractació de professorat de suport, plans de formació del professorat, ajudes editorials, plans d'incorporació a les escoles de magisteri...

Aquestes mesures van fer que en els primers anys d'implantació de la llei es recorreguera un important tram. Durant el curs 1985-1986

l'ensenyament del valencià a l'ensenyament secundari ja estava generalitzat, i a l'ensenyament primari s'arribava al 77% de l'alumnat (en les àrees valencianoparlants).

A partir del curs 1986-1987, s'enceta una nova experiència: la incorporació d'una àrea impartida en valencià de manera progressiva des de tercer d'EGB, en els programes educatius que tenen com a llengua vehicular el castellà. Paral·lelament, van apareixent els programes educatius en valencià.

Cal destacar que des d'aquests primers anys de la introducció del valencià al sistema educatiu, les fabrianes *Normes de Castelló*, signades l'any 1932, són seguides sense discussió en tots els àmbits acadèmics.

Convindrà fer un breu repàs de les dues grans etapes polítiques que hem tingut fins ara:

1. Etapa de govern PSPV-PSOE (1982-1995). Durant aquests anys, que començarien als efectes que ens ocupen amb l'aprovació de la LLUEV, es van crear els Programes d'Ensenyament Bilingüe.

Els Programes d'Ensenyament Bilingüe naixien per donar resposta a les diferents situacions sociolingüístiques al llarg del territori valencià, però no una resposta exclusivament pedagògica que tinguera com a objectiu allò demanat per la llei: «Al final dels cicles educatius, i qualsevol que haja sigut la llengua habitual en iniciar els estudis, els alumnes han d'estar capacitats per a utilitzar, oralment i per escrit, el valencià en igualtat amb el castellà» (art. 19.2). Més aviat es tractava de conciliar eixe objectiu amb el desig de cada família. Els programes bilingües s'oferien com una mena de menú educatiu a la carta, per tal de no provocar el rebuig social en segons quines zones.

Així, fins a la recent aprovació del Decret de plurilingüisme, del qual parlarem més endavant, tots els centres educatius valencians des de l'ensenyament infantil trien un programa, d'acord amb les possibilitats següents:

1. Programa base d'ensenyament en castellà: en zones de predomini lingüístic castellà. La llengua base d'aprenentatge és el castellà. El valencià s'ofereix, però no és obligatori.
2. En la resta de territoris, s'oferixen tres programes:

- a. El Programa d'Ensenyament en Valencià (PEV), on el valencià és la llengua base d'aprenentatge. S'aplica en centres d'educació infantil i primària amb majoria d'alumnat valencianoparlant i en tots els centres d'educació secundària que ofereixen ensenyament en valencià.
- b. El Programa d'Immersió Lingüística (PIL), adreçat a alumnat no valencianoparlant. Aquest programa s'aplica en educació infantil i primària.
- c. El Programa d'Incorporació Progressiva (PIP), que s'aplica en àrees de predomini lingüístic valencià. Té com a llengua base d'aprenentatge el castellà. El disseny particular d'aquest programa ha d'incloure com a mínim dues àrees impartides en valencià. Pot conviure als centres amb el PIL o el PEV.

Cada centre elabora el disseny particular del programa o programes d'educació bilingüe que vol aplicar (DPPEB) i ha de disposar d'un Pla de Normalització Lingüística (PNL). En tot cas, sempre és la Conselleria d'Educació qui es reserva l'aprovació definitiva dels projectes.

Per una altra banda, són les famílies les que trien lliurement el programa lingüístic entre l'oferta que hi ha a les seues localitats. Aquest sistema és, fins a l'aparició dels programes enriquits amb l'anglès —que no van arribar a generalitzar-se— i l'aprovació del Decret de plurilingüisme (2012), el que ha articulat l'ensenyament del català al País Valencià. Hi ha moltes valoracions sobre la seua aplicació, avantatges, inconvenients, etc. Però potser destaquem, pel rigor de les dades i les seues conclusions, l'anàlisi que en fa la inspectora d'educació Tudi Torró i Ferrero («El català a l'escola del País Valencià: dades i reflexions», *Treballs de Sociolingüística Catalana*, Societat Catalana de Sociolingüística, 20 (2009), p. 193-208) i també l'article del professor Joan Borja («L'ensenyament del valencià i en valencià als vints anys de l'aprovació de la Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià». Editorial Bromera. Col·lecció Graella, 17 (2005), p. 51-68).

A més a més de la creació del sistema de programes bilingües, durant els governs del PSPV, es van haver d'afrontar nombroses protestes contra la introducció del valencià a l'ensenyament de sectors

encapçalats per associacions de pares de centres privats, molt bel·ligerants durant els primers anys d'aplicació de la LUEV, especialment a Alacant.

Tampoc els governs socialistes van arribar a catalogar lingüísticament els llocs de treball en cap tram de l'ensenyament, tot i que sí que es va fer l'homologació dels títols de capacitació obtinguts al País Valencià a Catalunya o les Balears. Homologació que posteriorment el PP rebutjaria, malgrat les sentències favorables dels tribunals de justícia valencians.

Als centres d'educació secundària, on l'aplicació dels programes va ser més complexa, la llengua vehicular és triada per cada professional. Els dos únics programes, en l'àrea de predomini lingüístic valencià, són el PEV i el PIP. Això no obstant, en molts casos, el PIP resta sotmès a la voluntarietat dels docents i el PEV, com més al sud o més urbà és el centre, disposa d'una oferta en valencià més limitada.

Les famílies, en qualsevol cas, sempre poden demanar un tractament lingüístic individualitzat. No es va aconseguir donar una completa continuïtat a tots els programes de primària en passar l'alumnat a centres de secundària.

2. Etapa de govern del PP (1995-2013...). El primer president popular, Eduardo Zaplana, en un intent de presentar el seu partit com el pacificador de les controvèrsies lingüístiques, molt esmorteïdes, però, després de l'adopció generalitzada de les normes de 1932 dins del sistema educatiu i en el món editorial, va impulsar la creació de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua. Val a dir que aquesta institució no ha pogut assolir el caràcter de referent o aglutinador del valencianisme, possiblement pel seu origen polític.

Una altra mesura presa durant l'etapa del PP ha estat la catalogació bilingüe de tots els llocs de treball d'educació infantil i primària, cal remarcar que després d'una lluita social important duta a terme per famílies i professorat d'eixes etapes. No s'ha fet encara la catalogació lingüística dels llocs de treball en centres de secundària, on les famílies no pressionen tant i el professorat es mostra reticent a canvis que pogueren afectar els seus llocs de treball.

Al saldo negatiu del PP cal sumar-hi també la desaparició definitiva del professorat de suport als PIL i, més recentment, de tots els programes d'educació infantil i primària.

Una altra novetat va ser la introducció dels programes bilingües «enriquits» amb l'anglès (EI i EP) a partir de 1998 (Ordre de 30 de juny, de la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència), que preveia una incorporació primerenca de l'anglès des dels sis anys. Trobem una acurada anàlisi crítica en Vicent Pascual Granell («Els programes d'educació multilingüe al País Valencià. Volum I», Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, «Symposia Philologica 6», 2003).

Molt més pintoresc va ser el Pla d'Extensió del Trilingüisme, impulsat pel conseller Alejandro Font de Mora (2004-2011), que, entre altres coses, pretenia que s'impartira l'assignatura Educació per a la Ciutadania a segon d'ESO en anglès a tots els centres de la xarxa. Sense cap projecte, ni calendari, ni professorat format, el rebuig de les famílies i dels professionals va frenar aquest experiment. Encara més absurd va ser l'intent del mateix conseller d'introduir el xinès com a quart idioma a secundària.

En darrer terme, la política educativa del PP en matèria lingüística ha cristal·litzat en la implantació progressiva del Decret de plurilingüisme. Sense fer cas dels resultats obtinguts en els programes PEV i PIL, dels quals podia haver partit, simplifica al màxim el treball d'adquisició de llengües amb la fórmula 33% + 33% + 33%, espai que correspondria a cada llengua en el programa lingüístic del centre.

També il·lustra la posició del PP el fet que l'Ordre 17/2013, que regula les titulacions que faculden per a l'ensenyament en valencià, del valencià i en llengües estrangeres en les ensenyances no universitàries en la Comunitat Valenciana, no accepta cap altra titulació que la de capacitació o mestre de valencià.

Amb una posició ideològica extremadament espanyolista, resulta curiós llegir l'*Informe de la enseñanza en castellano en centros educativos de la Comunidad Valenciana*, que a desembre de 2011 publicà la fundació «Unidad+Diversidad», on trobem afirmacions com: «la fundación quiere con este informe ayudar a que sea una realidad en España la libertad efectiva de los padres a escoger la educación que quieren dar a sus hijos, pudiendo elegir el castellano como lengua ve-

hicular de la enseñanza». A partir de discutibles dades d'elaboració pròpia, arriba a conclusions tan extravagants com la següent: «La actual ley contempla la progresiva inmersión lingüística en todos los centros educativos del territorio de la Comunidad Valenciana, incluida la zona castellano parlante». Res més allunyat de la realitat, però possiblement es tracta d'una arma ideològica preparada per a una major intervenció social, a través de mitjans de comunicació, per si la implantació del decret creara conflictes.

A ulls de la Federació Escola Valenciana (FEV), amb aquest decret «...desapareixen els Programes d'Immersion Lingüística, no es garanteix una competència lingüística igual en valencià i castellà a l'alumnat que estudeie en el Programa Plurilingüe d'Ensenyament en Castellà, no s'obtidran els resultats esperats en anglès i es paralitza de colp la normalització lingüística del valencià a través de les escoles».

Sembla que ens convé detenir-nos un poc més en el Decret de plurilingüisme, de l'any 2012.

El Decret 127/2012, de 3 d'agost. Al seu preàmbul trobem tota una declaració d'intencions: «Les circumstàncies socials, polítiques i econòmiques [...] obliguen a superar un model actual que no sempre garanteix la presència equilibrada de les llengües cooficials i el coneixement efectiu, almenys, d'una llengua estrangera».

No sabem ben bé a quines circumstàncies es refereix (la societat terciaritzada, la crisi econòmica i el fracàs del model econòmic basat en la construcció?). És difícil quadrar això amb les manifestacions sempre triomfalistes dels successius governs del PPCV. Per una altra banda, la Conselleria d'Educació no ha fet mai una avaluació seriosa dels programes d'ensenyament bilingües aplicats al sistema educatiu valencià. I els resultats de les proves d'avaluació diagnòstica aplicades a alumnat de 4t de primària i de 2n d'ESO no especifiquen el programa seguit per l'alumnat. No obstant això, els directors dels centres sí que disposaren de resultats parcials que deixen patent els millors rendiments de l'alumnat dels programes PIL i PIP, no sols en àrees lingüístiques. Però aquesta informació no s'ha fet pública.

Així doncs, la intenció de garantir la presència equilibrada de les llengües cooficials deuria d'haver passat pel reconeixement de la realitat dels programes més òptims, i no per la seua eliminació via decret. Mal-

grat els esforços de les universitats valencianes, a través de les Unitats d'Educació Multilingüe i de la FEV, presentant una proposta de millora al decret a través d'«Un model d'educació plurilingüe i intercultural per al sistema educatiu valencià» (PASCUAL I GRANELL, 2011), la redacció final del Decret no ha incorporat aquestes aportacions.

Per il·lustrar la manca de consens en l'elaboració i aprovació d'aquest text, resulta força interessant revisar la cronologia de les negociacions que es van dur a terme:

El 16 de febrer de 2011, l'Acadèmia Valenciana de la Llengua emet un comunicat sobre la vulneració dels drets lingüístics al sistema educatiu valencià.

El 26 de febrer de 2011, Escola Valenciana presenta el document alternatiu «Un model plurilingüe i intercultural per al sistema educatiu valencià».

El 30 de maig de 2011, el conseller d'Educació, Alejandro Font de Mora, presenta l'esborrany de decret de plurilingüisme, que preveu l'eliminació de les línies en valencià.

El 9 de juny de 2011, es produeixen concentracions amb el lema «Sí al valencià» a València, Alacant i Castelló. Escola Valenciana exigeix consens.

El 18 de juny es produeix la multitudinària manifestació «Sí al Valencià - No a les retallades».

El 21 de juny de 2011, les universitats valencianes lliuren el seu informe a la Conselleria d'Educació, coincidint amb les propostes de la FEV.

El 5 de setembre de 2011, el nou conseller d'Educació, José Ciscar, es reuneix amb Escola Valenciana i obre un procés de diàleg i negociació. Durant els mesos de novembre i desembre s'intensifiquen les reunions de la Conselleria d'Educació amb l'Acadèmia Valenciana de la Llengua i amb els sindicats i la FEV. Finalment, l'Acadèmia acorda un document sobre el futur Pla General Plurilingüe, mentre per la seua banda sindicats i Escola Valenciana mostren una posició comuna: mantenir els programes actuals incorporant de forma més eficient una tercera llengua estrangera.

El decret és aprovat en agost de 2012 i estableix dos programes lingüístics progressius: el Programa Plurilingüe en Valencià (PPEV) i

el Programa Plurilingüe en Castellà (PPEC). El Projecte Lingüístic del Centre (PLC) determina la llengua base en què s'impartirà la majoria de les àrees o mòduls del seu programa, però correspon a la Conselleria determinar la llengua o les llengües base del programa o els programes que adopte cada centre públic.

S'estableix també un calendari que preveu l'aplicació durant el curs 2015-2016 en l'educació primària, durant el curs 2018-2019 en ESO i durant el curs 2020-2021 en batxillerat.

Les dades sobre els programes d'ensenyament aplicats als centres. Per fer-nos una idea dels programes bilingües anteriors al decret, que seran substituïts en aplicació d'aquest calendari, observem les següents dades publicades al document *De l'entrebanc a la involució. Informe sobre l'ensenyament en valencià*, elaborat pel Sindicat de Treballadors de l'Ensenyament del País Valencià:

Els programes per territoris, curs 2010-2012 (Tot l'alumnat)

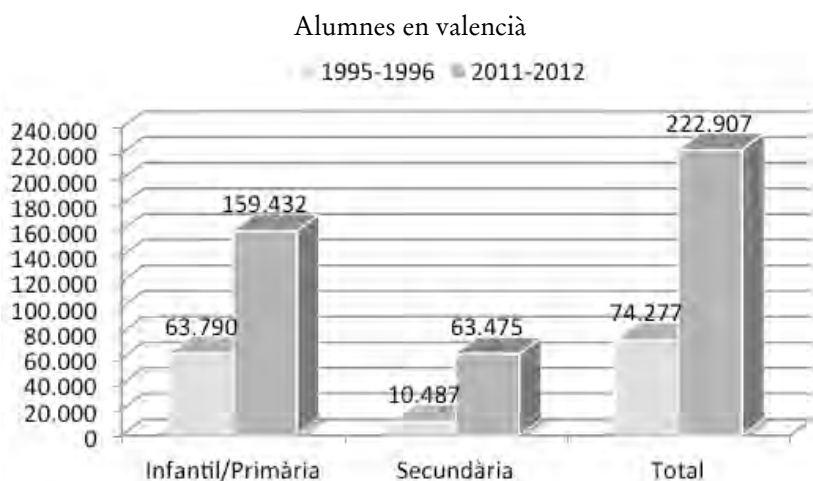
<i>Territori</i>	<i>Alumnat</i>	<i>PEV/PIL</i>	<i>%</i>	<i>PIP</i>	<i>%</i>
València	397.802	120.185	30,21	277.617	69,79
Alacant	276.529	46.642	16,87	229.887	83,13
Castelló	90.641	55.409	61,13	35.232	38,87
Total	764.972				

Com es pot observar, com més cap al sud, menys valencià; com més edat té l'alumnat, menys valencià; i podríem afegir que com més ensenyament concertat, menys valencià.

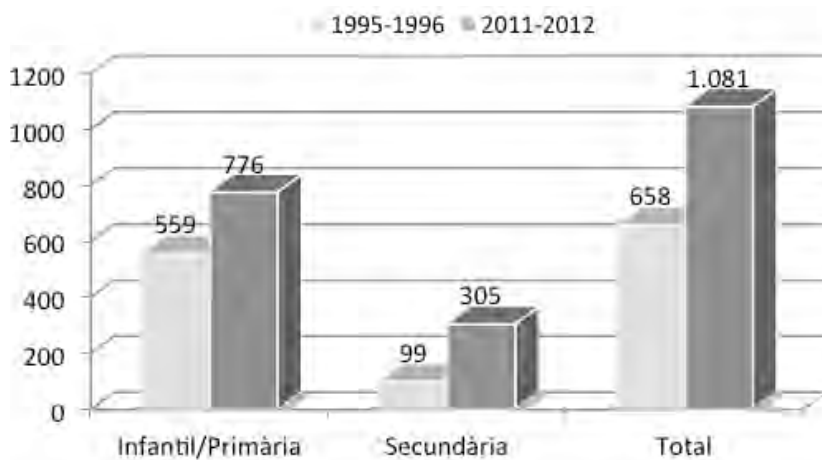
Per completar la visió general sobre l'ensenyament en català al País Valencià, podem fer la lectura de les dades que la mateixa Conselleria d'Educació ha elaborat. He triat els gràfics corresponents a les

dades globals d'alumnat, centres i línies d'ensenyament en valencià, on es fa una comparativa de les xifres del curs 1995-1997 amb les del curs 2011-2012.

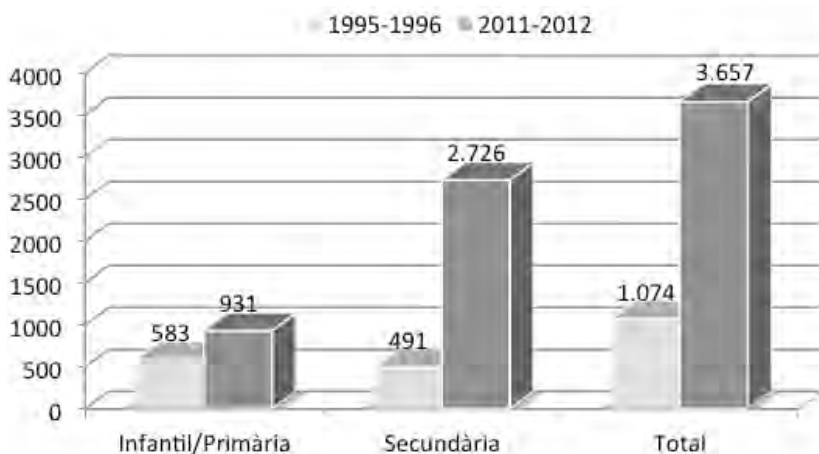
Les dades evidencien de nou el que acabem d'observar en la taula de dalt: que es produeix una importantíssima pèrdua d'alumnat al seu pas a l'educació secundària (de gairebé 160.000 alumnes en EI i EP a 63.500 en secundària). Podem pensar en diverses causes, des de l'augment de les ràtios en secundària, que no explicaria l'enorme diferència, a la més real, que no és una altra que l'escassa oferta que es fa als instituts. I, en moltes localitats petites i mitjanes, molts dels centres veterans més demanats per les famílies no fan oferta de línies en valencià. D'una altra banda, als centres de secundària, en no comptar amb plantilles catalogades, bastantes línies no compleixen els mínims que el projecte pretén. I actualment, a causa de la davallada del pressupost en educació, es dona el fenomen dels grups «mixtos» amb alumnat mesclat de dos programes lingüístics diferents, cosa que afecta negativament la llengua més vulnerable.

Centres en valencià

Línies en valencià/Centres en valencià

Les dades més recents, del curs 2013-2014, ens diuen que s'ha arrencat amb 235.970 alumnes de tots els nivells educatius que estudien en les popularment anomenades «línies en valencià». Aquesta xifra suposa el 30% de l'alumnat del País Valencià. 643 centres educatius ofereixen ensenyament en castellà, dels quals 451 ofereixen ensenyament en valencià i 279 ofereixen doble línia PEV i PIP. D'acord amb les dades anteriors, s'ha incrementat el nombre d'alumnes, però ha disminuït el nombre de centres.

Segons l'últim informe de matriculacions lliurat per la Federació Escola Valenciana, un 61,2% de les famílies voldria matricular els fills en valencià si la Generalitat els oferís aquesta possibilitat. Aquesta xifra, traduïda en alumnes, representa que uns 126.000 nens podrien estudiar en valencià i no ho fan per manca d'oferta.

L'assignatura Valencià, llengua i literatura als centres de secundària. Com que la intenció de la present comunicació no és altra que oferir una panoràmica de la situació de l'ensenyament del català al País Valencià, per copsar l'estat de l'assignatura a secundària, més que fer una anàlisi sobre els objectius, continguts o mètodes, crec que pot resultar més interessant oferir les dades, encara provisionals, però, d'un estudi que s'està realitzant a la Unitat d'Educació Multilingüe de la Universitat d'Alacant. Es tracta de saber quina és la percepció del professorat sobre l'assignatura, sense deslligar-la, és clar, de la seua funció normalitzadora.

Percepció del professorat de l'assignatura Valencià, llengua i literatura en centres de secundària (estudi provisional, UEM-UA)

1. Contribució de l'assignatura al coneixement i/o increment de...

	<i>Molt</i>	<i>No gaire</i>	<i>Poc</i>	<i>Molt poc</i>
Gramàtica	54,5	18,5	26	1
Literatura	34,5	25,5	23	17

	<i>Molt</i>	<i>No gaire</i>	<i>Poc</i>	<i>Molt poc</i>
Lectura i escriptura	35	45	20	0
Ús social	13,5	24,5	37	25
Ús oral i estima...	19,6	24,5	37,3	18,6

2. Sobre l'adequació dels programes oficials a les necessitats reals:

	<i>Molt</i>	<i>No gaire</i>	<i>Poc</i>	<i>Molt poc</i>
Adequats als objectius del PLC	40	32,5	16	11,5
Pes excessiu de la gramàtica	41	35,5	23,5	0
Pes excessiu de la literatura	17,8	52,9	23,5	5,8
Treballen els aspectes socials de la llengua	17,6	40,4	42	0
Permeten l'adequació a les diferents realitats sociolingüístiques	6	53	23,5	17,5

3. Percepcions sobre el paper del centre i el departament de valencià:

	<i>Molt</i>	<i>No gaire</i>	<i>Poc</i>	<i>Molt poc</i>
Considera que el centre fa un ús adequat als diferents àmbits	27,5	28,4	25,8	18,3

	<i>Molt</i>	<i>No gaire</i>	<i>Poc</i>	<i>Molt poc</i>
El departament és clau en la normalització del centre	54,3	28	12	5,7
El departament col·labora amb altres iniciatives cíviques...	41,5	47,5	0	11
El departament és innovador des d'un punt de vista didàctic	35	44,7	15,3	5
El departament és valorat pels alumnes com un equip dinàmic...	38,8	27,2	20,4	13,6

A la vista de les respostes donades pel professorat consultat fins ara, podem fer algunes consideracions. Pel que fa al primer grup de preguntes, apareix una varietat de respostes que segurament està relacionada amb les grans diferències sociolingüístiques que es donen arreu del territori valencià. Sens dubte, es requeriria una anàlisi més detallada en l'àmbit comarcal. Per un altre costat, al voltant del 50% del professorat consultat considera que l'aportació de l'assignatura al coneixement de la llengua és elevat. Això no obstant, més del 50% del professorat pensa que no contribueix a l'increment de l'ús oral i de l'estima cap a la llengua pròpia dels valencians. Resultat prou revelador de la posició que la llengua catalana ocupa al País Valencià o, si més no, de la percepció que els professionals tenen d'eixa posició, la qual cosa no deu resultar, des del punt de vista laboral, gens engrescadora.

Quant al segon grup de preguntes, sobre l'adequació dels programes de l'assignatura, destaca la percepció del pes excessiu de la gramàtica. I aproximadament la meitat dels enquestats considera que els actuals programes no permeten l'adequació a les diferents realitats socials. De nou, una altra dada per a la reflexió.

Més optimista és la percepció que es té sobre el paper activador dels departaments de València, que contrasta amb un 44% del professorat que opina que l'ús que fa el centre de la llengua és poc o molt poc adequat.

Queda clar que el diagnòstic que emetrien els professionals sobre l'ensenyament del català als centres de secundària del País Valencià, tot i que no és optimista, tampoc no posa la llengua en una situació límit, i presenta alguns aspectes positius —depenent molt de la ubicació del centre, és clar. En tot cas, sembla que s'està reclamant una revisió urgent i una flexibilització dels programes que els permeta una major adequació als projectes lingüístics de cada comunitat educativa. Remarcant, és clar, el paper actiu i dinamitzador que deuen tenir els professionals i que no sempre ocupen.

El català a la universitat. La LUEV fa una reglamentació elevada dels ensenyaments en els àmbits obligatoris, també en el batxillerat i la formació professional reglada i, en menor mesura, en l'educació permanent d'adults; però molt escassa o quasi inexistent en la universitat, la formació professional tècnica i contínua, i l'educació informal d'adults.

En educació secundària, a les zones de predomini lingüístic valencià, hi regeix el principi d'obligatorietat, i el de voluntarietat, a les castellanès. Però als estudis superiors (totes les universitats valencianes es troben en territori catalanoparlant, excepte alguna seu com és el cas d'Oriola), hi regeix el principi de voluntarietat.

Al document «Marc per a les polítiques lingüístiques de les universitats públiques valencianes» [elaborat per la Comissió de Política Lingüística de les universitats Jaume I, de València, Politècnica de València, d'Alacant i Miguel Hernández d'Elx. 25 de juny de 2011] es fa la següent declaració de principis: «Una de les obligacions i responsabilitats assumides des de les universitats és vetlar per la millora del coneixement i de l'ús de la llengua pròpia. Aquesta és una de les prioritats del Marc per a les polítiques lingüístiques de les universitats públiques valencianes (MAPL). En segon lloc, la realitat actual universitària, els grans reptes que planteja la incorporació a un espai europeu d'educació superior (EEES) i la globalització econòmica i social justifiquen un nou model de política lingüística que impulse el

plurilingüisme dels membres de la comunitat universitària i el multilingüisme de la institució».

El primer objectiu general que el document planteja diu: «... avançar cap a l'ús normal i habitual del valencià perquè és la llengua pròpia de la universitat (objectiu transversal).» Un poc més avall s'afirma: «El coneixement i l'ús habitual del valencià, a més del castellà, ens apropen i identifiquen amb la societat que ens envolta». Aquest MAPL és una declaració de bones intencions i de compromisos on el valencià ocupa un lloc tímidament preferent enmig d'un acostament cap a un inespecífic multilingüisme que, en la pràctica, es tradueix en una oferta de classes en anglès que va augmentant cada any. Però no s'acaba de veure el compromís amb el valencià traduït en un augment de la docència. Consultem algunes dades.

Dades de les universitats valencianes. Curs 2011-2012

Demanda de les llengües de la docència per l'estudiantat. Percentatge

	<i>Català</i>	<i>Castellà</i>	<i>Indiferent</i>	<i>No ho sap + no gravat</i>
UMH	4,54	85,90	8,61	0,96
UJI	31,23	54,79	13,59	0,39
UV-EG	–	–	–	–
UPV	18,76	64,20	17,04	–
UA	7,5	84,6	6,4	–

Font: serveis lingüístics universitaris

Llengües d'impartició de la docència. Percentatges del curs 2011-2012
(sense incloure-hi les assignatures que es consideren *obligatòriament*
a impartir en una llengua)

	<i>En català d'àrees no lingüístiques</i>	<i>En castellà d'àrees no lingüístiques</i>	<i>En anglès d'àrees no lingüístiques</i>	<i>En altres llengües d'àrees no lingüístiques</i>	<i>No ho sap / no contesta</i>
UMH	–	100	–	–	–
UJI	19,89	77,98	1,43	0,04	0,67
UV-EG	–	–	–	–	–
UPV	5,1	89,7	4,1	–	–
UA	4,9	84,8	2,3	0,0	8,0

Font: serveis lingüístics universitaris

Places perfilades lingüísticament curs 2011-2012 (percentatge)

	<i>En valencià</i>	<i>En anglès</i>
UMH	–	–
UJI	11 de 122: 9,02%	
UV-EG	–	–
UPV	–	–
UA	10,1	1,3

Font: serveis lingüístics universitaris

Dades de les universitats valencianes. Curs 2012-2013

Demanda de les llengües de la docència per l'estudiantat. Percentatge

	<i>Català</i>	<i>Castellà</i>	<i>Indiferent</i>	<i>No ho sap + no gravat</i>
UMH	4,18	86,08	7,96	1,78
UJI	26,27	59,31	13,56	0,34
UV-EG	–	–	–	–
UPV	17,64	64,78	17,58	–
UA	6,6	86,1	6	–

Font: serveis lingüístics universitaris

Llengües d'impartició de la docència. Percentatges del curs 2012-2013 (sense incloure-hi les assignatures que es consideren *obligatòriament* a impartir en una llengua)

	<i>En català d'àrees no lingüístiques</i>	<i>En castellà d'àrees no lingüístiques</i>	<i>En anglès d'àrees no lingüístiques</i>	<i>En altres llengües d'àrees no lingüístiques</i>	<i>No ho sap / no contesta</i>
UMH	–	100	–	–	–
UJI	20,61	76,53	2,40	–	0,45
UV-EG	29,65	64,94	4,66	0,75	0
UPV	4,8	89,4	4,6	–	–
UA	5,6	91,7	2,4	0,0	0,3

Font: serveis lingüístics universitaris

Places perfilades lingüísticament curs 2012-2013. Percentatge

	<i>En valencià</i>	<i>En anglès</i>
UMH	–	–
UJI	19 de 119: 15,7%	–
UV-EG	10	3
UPV	–	–
UA	16,5	0

Font: serveis lingüístics universitaris

Tot i que, lamentablement, ens falta informació per part d'algunes universitats, estem davant d'unes dades que demostren el que ja hem dit en més d'una ocasió: com més ens elevem en els estudis, menys català, i com més al sud, menys català. Però, donat el caràcter general i divulgatiu de la present ponència, ens limitarem a remarcar aquelles dades més destacades.

Pel que fa a la demanda d'ensenyament, crida l'atenció el descens —lleuger, però—, de la demanda de docència en català entre els dos cursos consultats. Tant a la UJI de Castelló, on es dona la major demanda (baixa del 31,23% al 26,27%), com a la UMH d'Elx, on la demanda és menor (baixa del 4,54% al 4,18%). Lamentablement no hem pogut disposar d'aquesta dada a la Universitat de València. Per una altra banda, a la Universitat d'Alacant les xifres són també molt modestes, amb el 7,5%, que va caure al 6,6% el curs passat.

Quant a les llengües d'impartició, en àrees no lingüístiques, en definitiva la dada amb què podem copsar millor el dia a dia a les aules valencianes, destaca el cas de la UMH d'Elx, amb un 100% de classes impartides en castellà. La Universitat de València es troba al capdavant de les classes en català, amb un gairebé 30%, superant el 20,61% de la UJI. A Alacant s'imparteixen en català el 5,6% de les àrees no lingüístiques.

Per un altre costat, sobre el perfil lingüístic de les places docents universitàries, cal remarcar que no disposem de gaires dades, però aquestes són decebedores, amb un nombre de places tan escàs que difícilment es podran superar els percentatges tan baixos de docència en català.

A hores d'ara, cap universitat valenciana disposa de titulacions dels estudis de les quals siguin completament impartits en català. Ens trobem, doncs, molt allunyats de la declaració d'intencions del *Marc per a les polítiques lingüístiques de les universitats públiques valencianes* (MAPL). Un marc que acull amb els braços oberts el multilingüisme com a gran objectiu de les institucions universitàries, però que parteix, com tot projecte destinat al fracàs, d'unes bases molt febles: les universitats valencianes no han sabut (o no han volgut?, o no han pogut?) jugar a favor de la llengua pròpia i fer-la servir com a base sòlida d'un futur multilingüe al qual s'acullen probablement més per moda o necessitat que per convenciment. En tot cas, aquest és un tema obert al debat i al seguiment. Caldrà comprovar si l'oferta d'ensenyament en català gaudeix d'una posició de privilegi (com deuria, si fem cas a les declaracions d'intencions) o si, al contrari, és relegada als horaris vespertins, si els perfils de les places s'avenen a les necessitats de creixement de l'oferta en català, etc. Molts temes per a la reflexió i per al treball.

Il·lustra la posició de les universitats valencianes aquesta imatge, on les tres universitats del sud dels territoris de parla catalana ocupen l'última posició. La Universitat Miguel Hernández d'Elx ni tan sols apareix (no es considera Elx territori catalanoparlant? En tot cas, hauria d'aparèixer junt a les universitats de Perpinyà i de Sàsser?).

L'oferta d'estudis de Filologia catalana. Actualment aquesta titulació l'ofereixen les universitats de València i d'Alacant, amb un nombre d'alumnes durant els darrers anys al voltant del centenar per promoció, en una proporció aproximada de 60/40 entre la UV i la UA. Sembla que, de moment, les dades encara són força esperançadores.

Els serveis de promoció de l'ús del català. Totes les universitats compten amb serveis de promoció lingüística i de normalització que duen a terme el seu treball entre l'alumnat i el professorat, però que despleguen activitats al seu entorn més enllà del marc estrictament universitari. La Universitat de València i la d'Alacant tenen sengles Serveis de Política Lingüística, la Universitat Politècnica de València

compta amb el Servei de Promoció i Normalització Lingüística, la Universitat Jaume I de Castelló ha preferit considerar-lo un Servei de Llengües i Terminologia i la Universitat Miguel Hernández d'Elx ha creat un servei més diluït, la Unitat de Cultura, Promoció Universitària i Promoció Lingüística.

Per anar conclouent: els resultats després de trenta anys de Llei d'ús i ensenyament. Agafem les dades del treball «La situació social del català al País Valencià en el trànsit dels segles xx al XXI», estudi realitzat pels professors Antoni Mas i Miralles i Brauli Montoya Abat (UA, 2011):

- Els valencians que entenen el català són un 68,8%; els qui el parlen, un 48,5%; els qui el llegeixen, un 45,3%, i els qui l'escriuen, un 26,4%.
- Es confirma la tendència general a la baixa en les habilitats lingüístiques de caire més social. En serien excepcions la regió de Castelló i l'Àrea Metropolitana de València... Destaca també el cas de la regió d'Alacant, que baixa 15,5 punts en el primer decenni (1995-2005).

- Els índexs d'ús de les llengües en situació de minorització solen ser força més baixos que el coneixement. Així és també en el cas del català al País Valencià, on s'afegeixen ara unes baixades en els usos més dràstiques que les que hem anat veient en el coneixement de la llengua.

Però estariem equivocant-nos molt si només fem una lectura de dades. La realitat valenciana, com ja hem dit al començament d'aquesta exposició, és molt més complexa del que aparentment sembla. S'ha de considerar que el punt de partida de l'ensenyament del valencià i en valencià, ara fa trenta anys, era duríssim. La diglòssia i l'autodi, la utilització d'aquests sentiments en benefici polític propi (l'anticatalanisme com a element de desunió), l'oposició explícita o els entrebancs més o menys velats dels responsables de les polítiques educatives, la manca de polítiques serioses... han fet que mestres i famílies hagen estat, més que l'administració, els més fermes constructors d'un teixit paral·lel de reforçament i dignificació del català.

El paper de la Federació Escola Valenciana. Així, la labor de la Federació d'Associacions per la Llengua ha estat impagable. Defugint constantment el desànim, una trentena d'associacions comarcals ha anat construint de nord a sud una xarxa capaç de convertir-se en la més seriosa interlocutora quan es parla de la preservació i transmissió de la llengua pròpia de bona part dels valencians.

L'activitat més coneguda potser siga l'organització de les Trobades, festes per la llengua que a la primavera recorren el territori valencià comarca a comarca, mostrant amb orgull el treball desplegat als centres educatius, pel professorat i per les famílies, amb un caràcter reivindicatiu. Centenars de milers de persones hi participen.

Però la FEV també ha hagut d'atendre altres camps, en el terreny de l'ús social, deixats de banda irresponsablement pels organismes públics, com ara la música (la Gira), la creació literària (Premis Sabori), la recerca universitària (Unitats d'Educació Multilingüe a la UA, la UV i la UJI), el cinema en valencià, la Lliga-Debat entre alumnes d'educació secundària, la reivindicació de figures senyeres i aglutinadores de la cultura valenciana com Enric Valor o Vicent Andrés Estellés...

Finalment. No em puc sostraure d'enganxar alguns textos que al meu parer il·lustren bastant bé alguns dels aspectes tractats al llarg d'aquesta exposició sobre la situació del català al País Valencià.

El primer, bastant recent, amb la flaire rància d'una renovada «batalla de València», mostrant un menyspreu absolut cap a la normativa, i un anticatalanisme visceral que, és d'esperar, no supere l'anècdota:

«Parla un Alacantí resident a Cantabria. Vivim en un món globalisat en què les llengües regionals no tenen res de valor fora de les seues fronteres.

Estic orgullós de parlar valencià i no eixe català que s'està imposant a les aules. (Mireu les Normes de Castelló)

Per meus fills he seleccionat la via en castellà, doncs ja saps que progressivament se'ls s'incorporaran en valencià, a més de parlar jo en esta llengua a casa, per això no entinc estas línies d'imposició del català a la Comunitat Valenciana que pretenen eliminar una llengua que cada vegada està cobrant major malgrat al món per una atra que ni tan sols és la de la nostra comunitat, el valencià, sinó de Catalunya una llengua fòssil en escriptura i que utilissa un munt de paraules franceses no pròpies.

Catalunya vol absorbir a València perquè la seua llengua tingui més pes internacionalment, tot és política com sempre. La comunitat valenciana mai va tenir problemes lingüístics fins ara. Donem un pas endavant i no cap enrere! MOSATROS SEMPRE VALENCIANS MAI CATALANS, PER UN ENSENYAMENT LLIURE!»

(Minutodigital.com, març 2011)

El segon, un text extret d'un bloc d'un estudiant universitari, que reflexiona sobre l'autoodi:

«El professor (un subtil provocador, m'encanta!) ens parlava que al País Valencià el problema de la diglòssia no era un problema entre el valencià més col·loquial i un valencià més culte [...] el problema és que per a substituir eixe valencià més de carrer, s'empra com a registre més culte el castellà. La conclusió era clara (i ja coneguda per molts de vosaltres): la llengua de prestigi ací és el castellà. Com diria el profes-

sor: per això la parla Rita, Camps i la Guardia Civil. Com no, va sortir el tema de l'auto-odi (grandíssim Fuster). Quan pensem o notem que parlar en valencià ens portarà problemes [...] canviem al castellà i punt [...]. Només persones molt conscienciades i amb una gran voluntat mantenen el valencià com a llengua en eixes situacions...»

Bloc «Sóc el que veus»

I, per acabar, les paraules de l'escriptora Lliris Picó, columnista habitual de l'*Avui*, des de la talaia del sud:

«I dic jo: els catalans no teniu sensació de paranoia o de mania persecutòria? [...] En això de l'educació en l'odi, els valencians tenim segles d'experiència, veieu? Tenim generacions i generacions educades (en espanyol!) en l'autoodi, grapats d'analfabets incapaços d'escriure en la seua llengua, cabassos de submisos que porten a l'ADN la culpa i la vergonya de ser valencianoparlants, cretins que encara mantenen que la llengua que s'estudia a l'escola és una llengua "de laboratori" (m'encanta l'expressió!) i que per això els néts no s'entenen amb els avis. Educar en l'odi... "cree el ladrón que todos son de su condición". Ai! Que potser la mania persecutòria la tinc jo?»

Lliris Picó i Carbonell (*El Punt-Avui*, 14-09-13)

Malgrat tot, el sentiment de molts valencians cap a la seua llengua fa que esta persistisca i es dignifique.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

ALCARAZ, Manuel; ISABEL, Ferran i OCHOA, Josep (eds.) (2005). *Vint anys de la Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià*. València: Edicions Bromera.

BODOQUE, Anselm (2009). *La política lingüística dels governs valencians 1983-2008. Un estudi de polítiques públiques*. València: Publicacions de la Universitat de València.

MAS-MIRALLES, Antoni i MONTOYA-ABAT, Brauli (2011). «La situació social del català al País Valencià en el trànsit dels segles xx al XXI». *Revista d'Estudis Catalans*, 24, p. 293-316.

PASCUAL I GRANELL, Vicent (2011). *L'escola valenciana. Un model d'educa-*

ció plurilingüe i intercultural per al sistema educatiu valencià. València: Federació Escola Valenciana.

ROS-PARDO, Honorat (coord.) (2005). *Llibre blanc de l'ús del valencià – i enquesta sobre la situació social del valencià*. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua.

SANCHIS-GUARNER, Manuel (1960). *La llengua dels valencians*. València: Successors de Vives Mora (edició revisada i ampliada per l'autor).

SINDICAT DE TREBALLADORS DE L'ENSENYAMENT DEL PAÍS VALENCIÀ (STEPV) (2011). *De l'entrebanc a la involució. Informe sobre l'ensenyament en valencià*. València: Àrea de Publicacions de l'STEPV.

TORRÓ I FERRERO, Tudi (2009). «El català a l'escola del País Valencià. Dades i reflexions». *Treballs de Sociolingüística catalana*, 20, p. 193-208.

Consultes en línia (realitzades entre setembre i octubre de 2013)

http://www.fev.org/lesclaus/Model_escola_plurilingue.pdf http://www.cece.gva.es/eva/docs/evaluacion/es/resultados/Presentacion_globales.pdf

<http://www.sdg.gva.es/legislacion/valenciano/Llei%20dus%20i%20ensenyament%20del%20valencia.htm>

<http://www.escolavalenciana.com>

<http://web.ua.es/uem>

<http://publicaciones.ua.es/filespubli/pdf/LD84608001564706420.pdf>

<http://www20.gencat.cat/docs/Llengcat/Documents/Dades%20origen%20territori%20i%20poblacio/Altres/Arxius/blanc.pdf>

<http://traces.uab.cat/search?cc=tracesbib&ln=ca&jrec=1&p=Catal%20A0+i+valenci%20A0&f=title>

http://www.cece.gva.es/eva/docs/evaluacion/es/resultados/Presentacion_globales.pdf

<http://spl.ua.es/es/dinamitzacio/documentos/marc-per-a-les-politiques-linguistiques-de-les-universitats-publicues-valencianes.pdf>

<http://www.cece.gva.es/educationforcitizenship/>

http://www.romanistik.uni-freiburg.de/pusch/zfk/24/18_Mas_Montoya.pdf

<http://www.tdx.cat/bitstream/handle/10803/10443/limorti.pdf?sequence=1>

<http://www.uoc.edu/euromosaic/web/document/catala/ca/i2/i2.html>

<http://socelqueveus.blogspot.com.es/2010/02/de-diglossia-i-autoodi.html>

<http://www.elpuntavui.cat/noticia/article/2-societat/5-societat/676910-educar-en-lodi-o-la-sindrome-destocolm.html>

http://www.unidadmasdiversidad.com/imagenes/documentos/Informe_LEL_Valencia_469.pdf